

ПОЈМОВНИК

Александар Милановић

МЕТАФОРА

Замишљаам старог пецароша, оног архетипског – ћутљивог и посвећеног искључиво пецању – како своје систему за лов штуче на живу рибицу, чекајући судбински тренутак нестајања пловка испод мирне површине воде, даје име из света њему далеког и страног. Занесен поигравањем у црвено обојеног пампура поред локвања за који је убеђен да крије највећу грабљивицу у читавом каналу, изговара тихо, сам за себе: „Балерина.”

ПОРЕЂЕЊЕ

У *Рибарском дневнику* Михајло Пантић, један од ретких професора београдског Филолошког факултета са којим могу разговарати о пецању, записује: „Свет тоне све дубље и дубље, брже него моје олово за дубински риболов”.

То је поређење!

ФРАЗЕОЛОГИЈА

Разговарам са Александром Јовановићем о дирљивом стиху Милоша Црњанског из *Ламенија над Београдом*: „Мој Сибе полудели, зинуо као пеш”. Мама ме тај у лингвистичкој литератури непотврђени фразеологизам. Откуда у окошталом поређењу та мала, слузава, ружна, небитна риба речнога дна? Откуда та риба о којој од латинског (*Cottus gobio*) много више говоре и друга српска имена њена: гељавац, гулка, ђаволче, каменарица, курјак, пешут, пуља, пуљче, танац. Откуда *пеш*, којег дунавске змије тако немилосрдно извлаче на обалу и чекају да на камењару, зинуо и избуљених очију, коначно оконча покушаје да се домогне воде?

Пеш, скоро свима непозната риба, води ме узводно до бројних питања: Колико разумемо поређења која механички користимо? Уосталом, колико разумемо језик поезије?

СИНОНИМИЈА

Богатство једног народа може да осиромаша појединца. Долазим са Миланом Крсмановићем Крцом на обалу Западне Мораве и питам мештанина који пеца на лепом месту поред моста, иза чијих стубова се прави прелепи вртлог: „Је л’ се јавља буцов?” Збуњени поглед измешан са неповерењем према непознатом странцу: „Шта ти је то?” Схватајући брзоплетост свога питања, исправљам се: „Има ли болена?” Буцов (*Aspius aspius*), величанствени грабљивац који се једини одметнуо од мирне шаранске породице, риба је са много имена у српском језику.

Само у Војводини, сведочи термилошка литература, називају га: албалук, арбалук, белун, бјелав, буца, буцан, буцање, буцика, буцов, буцоња, ждеран, клеаћ, ландов, цишков. Ретко име *ждеран* добро ће схватити

свако ко је барем једном доживео силовити на-сртај буцова и осетио његов ударац на своме пецарошком штапу, или свако ко је икада по-сматрао величанствени и застрашујући лов на ситну рибу јата буцова на површини брзака.

Синоними су плод изолације, не контину-ума. Збуњује да се иста риба на истој реци – симболу протока, прелаза, пута – различито назива.

И још нешто. Највећи буцови нису у најве-ћој реци. Нису у Дунаву, него у Западној Морави!

ХОМОНИМИЈА

За Бачки Моноштор чуо сам и пре појаве птичијег грипа. Одлазили смо тамо отац, брат и ја средином деведесетих година „прошлог ве-ка” да из чамца ловимо нову рибу грабљивицу у нашим водама, по имену *бас*. Пецарошима специјалистима за лов овога рибљег „дођоша”, који је до нас из Америке стигао преко Мађар-ске, прво су наденули име *басације*, аналогично према *сомције*, *шаранције* или *буцовције*.

А онда је неко, увиђајући занимљиву хо-монимију између назива за рибу и музички ин-струмент, смислио да су они *басистии*.

И остаде тако.

ПРАСЛАВИЈА

На питању прапостојбине Словена оку-шали су се и научници и шарлатани. Први се, наравно, нису међусобно сложили до дана да-нашњег о месту на којем смо, некада у далекој прошлости, сви ми Словени живели заједно и говорили истим језиком. У XIX веку мислило се да је то био простор северно од Карпата, а у XX веку дилема је била: простор између Одре и Висле, простор око средњег тока Дњепра или панонски простор везан за Дунав. Нико, дакле, данас не сумња да су наши далеки преци

живели уз реке, потоке, језера и баре. Између осталог, као прилог овим хипотезама наводи се да су Прасловени имали многе речи којима су именовали речне рибе (сом, штука, лосос, пастрва, лињак, јесетра, јаз, клен итд.), док, са друге стране, не постоје сличне потврде за морске.

Риболов је, све су прилике, био уз сточарство и земљорадњу, важна „привредна грана”, како би се то рекло актуелним језиком. И то почевши од хватања речне рибе рукама, које је – зачудо – још живо у Србији и Словачкој, па све до техника овековечених у прасловенским речима: удица, мрежа, врша, ости...

„Да ли смо генетски предиспонирани за пецарошку страст? Да ли она може бити наследна?”, питам се док посматрам сина Саву како са дечијом страшћу пеца кедере у Доњем Милановцу, сећајући се како смо брат и ја на исти начин почињали поред оца.

ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА

Јован Рајић пише током смутног времена, а таква је ваљда била васцела српска историја, митрополиту Стефану Стратимировићу: „Ја овде украј Дунава седећи и кесега пецајући, сваки час распитујем што је и како је по Иригу, и нико ми начисто казати не уме, јер је запрећено гласе проносити.” Јован Рајић, идеал готово свих тадашњих писаца, великан српске културе у XVIII и почетком XIX века и сјајан зналац рускословенског и руског књижевног језика – што му је касније и Вук Караџић признавао, у писму многопоштованом митрополиту описује једноставним и ненакићеним народним језиком на који начин у општем немиру налази духовни мир. Ефектној глаголској синтагми *украј Дунава седећи* додаје, чини се више за свој мерак (јер не знамо колико је то митрополита занимало), још једну са глаголским прилогом: *кесеге ꙗецајући*.

Зачудо, *Новине С(е)рпске* из тадашње Вијене доносиле су у периоду 1813–1822, између најчешћих *смесица са војнишћиа*, и вести о необичним уловима риба. (Вести ове Радована би Белога Марковића понајвише обрадовале због штила којима су писане биле, мада кажу да су и некаковога Вајса на такмичењу пецарошком, а негде око Колубаре реке видели.)

Историја језика у савременом свету више није потребна јер сада прошлост не треба да постоји.

ФОЛКЛОРНИ ЈЕЗИК

Вук Стефановић Караџић забележио је међу аласима песму којој је дао наслов *Аласима (рибарима)* и у којој блиста развијена алегоричка слика:

Све су њиве зелене, а аласке црне,
Алас капу накривио, у меану гледи;
Чунови му водом плове, а исполци звече;
Кесега му коло воде, а гречи гледе;
Кечиге му њиву ору, а моруне влаче;
Сомови му жито сеју, а јесетре жању;
Лињаци му сламу деле, а штуке му вршу;
Кад они све овршу, а аласи једу.

У Новом Сланкамену, где сам у детињству провео многе дане и прве ноћи на води чекајући сома у Дунаву и Тиси, забележена је чак 150 година касније варијанта ове песме. Речна вода у млађој и ведријој верзији песме више није патнички црна него валцерски плава:

Све се њиве зеленише,
Аласке су плаве;
Сланкамену, крај Дунава плава
У теби је стотину рибара;
Они лове по Дунаву плавом,
Крадом иду у Тису и Саву.
Алас капу накривио,
У кафану гледи.
Штука риба деверику пита:
„Реци мени, сејо мила,

Где се алас скита?
Од кафане до кафане,
Пије рујна вина.

Аласка ујдурма крије се у томе што штука пита баш деверику, омиљени повећи плен са дунавског дна, обраћајући јој се са *сејо мила*.
То му дође нешто као *милосрдни анђео*.

НЕОЛОГИЗМИ

Чувени лингвист Емил Бенвенист, на трагу истраживања Лисјена Февра, дао је прилог тумачењу развоја француске цивилизације хронолошки пратећи управо појаву лексеме *цивилизација* и промене њеног значења у француском језику. На почетку рада *Цивилизација: прилог историји речи* Бенвенист исписује: „Цела историја модерне мисли, као и главна достигнућа интелектуалне културе у западном свету везани су за стварање неколико десетина битних речи и за њихову употребу, речи које сачињавају опште добро језика западне Европе.”

Ово не важи само за историју западноевропских култура и цивилизација, ово је универзални принцип. Историја српског риболова, на пример, морала би да узме у обзир када су се у нашим водама појавиле нове врсте риба, а историја лексике рибарства како смо их именовали. Такви неологизми из XX века ће будућим генерацијама нешто рећи и о нашем националном карактеру (у застарелом Дворниковићевом смислу). Новопридошла риба *Ictalurus nebulosus* је, према *Српскохрватској лексици рибарства* Велимира Михајловића и Гордане Вуковић, добила много имена. Углавном смо се ноншалантно ослонили на позајмљеницу, па се најчешће чује *иверџлан*, али и *иверџл*, па и *иверџли* у једнини (у Београду се раније чуло и *иверџлов*, са варираним суфиксом). Назвали смо ову некорисну, малу и бодљикаву рибу још и *иверјан* (у Бачкој) и *мањов*, али и *булеи*, *жућа*, *куцина*, *булеи*...

Према изгледу добио је име *йаџу.љаџио сомче*, а према пореклу *американци* и *американер*. Ту смо машти дали на вољу, па се чује *америчко сомче*, *канадски сомчић*, а на вршачкој пијаци чуо сам чак и егзотично *калифорнијско сомче!*

Језички креативни смо били када смо природне *злаџном карашу* (*Carassius auratus auratus*) наденули још и име *сунчица*, па и *сунчаница*, и *сунчаник* (све ове неологизме не бележи Речник Матице српске). У питању је необично шарена риба величине длана, али са опасним бодљама, која током сунчаних дана улази у плићаке уз обалу, где их и деца врло лако пецају.

Пијачни живот већ је свакој српској домаћици одомаћио лексеме *бабушка*, *џолџило.ло.бик* и *амур*, називе риба о којима су њихове мајке као младе могле само да сањају.

У Новом Саду, пецајући код срушеног Жежељевог моста, чуо сам да рибу *Abramis ballerus* (коју у Београду називамо *шџишпер*) називају *најлонка*. Неологизам *најлон* условио је тако други, мени непријатан неологизам међу називима риба.

БИРОКРАТИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА

У пецарошкој дозволи, односно *Годинишњој дозволи за сџорџски риболов*, која важи за 2006. *џодину*, анонимни административац поручује: „Спортски риболовац је дужан да сваки примерак рибе за коју је у току ловостај, или који има дужину мању од дозвољене, одмах неоштећен врати у воду.”

Да врати неоштећен примерак рибе? Овоме наказном бирократском језику свакако се не би обрадовао Милован Данојлић, мада мислим да ни сам није много веровао у практичну примену анализа из *Муке с речима*.

Чак и најсјајније критике овде не вреде.